

hed er Tyskland, Frankrig og Rusland mest udførligt beskrevet, dog uden at alle temaer er gennemgået for noget land, medens England og USA for slet ikke at tale om Østrig-Ungarn og Italien kun lejlighedsvis berøres. Når den parallelitet, som bogens tematiske karakter lægger op til, ikke gennemføres, giver det en vis mistillid til grundlaget for bogens generelle betragtninger.

Ferros synspunkter er i øvrigt ikke altid ganske klare. Såvel stil som tendens fra de benyttede sekundære kilder synes ofte at smitte af på hans fremstilling, og det kan medføre nogle interessante kontraster, f. eks. mellem hans begejstrede skildring af den franske militære ledelses indsats mod de tyske fremrykninger i 1914 og senere, og de hårde angreb på den samme ledelse i forbindelse med omtalen af den franske indenrigspolitiske situation. De mange forskellige forklaringstyper, han opererer med, letter heller ikke afklaringen af hans opfattelse, omend de måske bidrager til at levendegøre den velskrevne fremstilling, der yderligere krydres af en række citater bl. a. fra menige soldaters stemningsbilleder fra fronten om situationen dér og om synet på det civile samfund. Disse menneskelige dokumenters kildeværdi skal nok ikke overvurderes.

Bogen har vel især interesse, fordi den går ind i nogle af de senere års væsentlige debatter om 1. Verdenskrig uden dog at have historiografisk sigte. Den store vægt på Ruslands situation og betydning, den delvise støtte til Arno Mayers tese om at frygten for den ideologiske udfordring fra kommunismen bestemte de øvrige staters inden- og udenrigspolitik efter 1917, og accepten af Fritz Fischers opfattelse af de expansionistiske tyske krigsmål – men ikke en tilsvarende analyse af de franske – understreger Ferros moderne orientering. Det samme gælder vel den udførlige behandling af den »union sacrée« mellem arbejderbevægelserne og de socialistiske partier på den ene side og regeringerne på den anden, som muliggjorde effektiv krigsførelse. Dens opståen i 1914 forklares ikke blot som en følge af krigschokket, men ses også som en social tendens i perioden. Mange arbejdere var ved at opgive at nå social ligeberettigelse ved politisk kamp, men fik den tilbudt i de væbnede styrker. Truslerne mod denne »union sacrée« i 1917 skildres så overbevisende og indgående, at læseren må spørge, hvordan den dog kunne opretholdes indtil krigens slutning, når bortses fra Rusland. Forklaringen er måske den, at medens mytterier, manifeste, social uro og strejker fylder bogens tekst, viser de tal, der anføres i skemaform, at mytteristernes antal kan opgøres i promiller af hærstyrkerne, og at selvom antallet af strejkende er i stigen under krigen, når det dog kun i Rusland over tallene fra 1913.

Ferros bog har karakter af en skitse, hvis væsentlige fortrin er et interessant overblik over dele af de senere års debatter. Den kan derfor medvirke til at lede den almindelige opfattelse af 1. Verdenskrig ind i nye omend måske ikke ganske uproblematiske baner.

Carsten Due-Nielsen

Kalervo Hovi: Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917-1919. – Turku, 1975. – Annales Universitatis Turkuensis: Ser. B.-Tom 135.

Bogen er et led i et finsk projekt om Østersøområdet i den internationale politik 1856-1945 (Se: Historisk Tidskrift för Finland, H.3, 1974, s. 231 ff.) og har ved sine baltisk-finske synsvinkler også interesse for skandinavisk historie. På grundlag af det nyligt frigivne franske arkivmateriale giver forf. en analyse af den franske østpolitik 1917-19, og en fortsættelse frem til 1921 er planlagt. Bogen har en klar tese og en meget veldisponeret fremstilling, og forf. søger at placere begivenhederne i de få år i en større kronologisk og

storpolitisk sammenhæng end titlen lader ane. Ved en behandling af problemet i en række udvalgte faser (kronologisk) undersøges forholdet mellem Frankrigs generelle mål i østpolitikken og udførelsen af den i forhold til en række lande – fra Finland i nord til Jugoslavien i syd. Den udførligste omtale ofres dog, naturligt nok, på den franske politik over for Polen, Tjekkoslaviet og Rumænien, medens de nordlige og sydlige flanker var af mere perifer interesse. Ungarn omtales i 1919-afsnittet.

Tesen, der ustandselig gentages efter hvert afsnit, går ud på, at den franske politik hovedsigtte fra 1917 – og iøvrigt også længe før – var dikteret af forholdet til Tyskland. Forf.s problem, om den franske østpolitik var en »cordon sanitaire« (d.v.s. en politik, der skulle hindre den russiske bolsjevisme i at sprede sig som en smitte til Europa) eller en østbarriere (d.v.s. at det franske alliancesystem primært var vendt mod Tyskland og mod tyske forsøg på at sætte sig fast i Rusland) besvares meget klart med, at det hele tiden var primært for den franske ledelse at bremse tyskerne.

Spørgsmålet har været behandlet i litteraturen før, men forf.s indlæg i denne debat kræver særlig opmærksomhed, fordi han i stort omfang har kunnet benytte det franske materiale, som f. eks. kun blev sparsomt udnyttet af A. J. Mayer (*Politics and Diplomacy of Peacemaking*, 1968), hvis synspunkt er lige det modsatte. Forf.s klare tese, der kun i ringe grad modificeres i fremstillingens løb, må vække debat, da den undergraver den opfattelse, der længe har været gældende i østlig forskning og som også har fundet tilhængere i vestlig litteratur.

Tesens bæredygtighed bliver for alvor sat på prøve i afsnittene efter våbenstilstanden nov. 1918. Op til det tidspunkt argumenterer forf. overbevisende for, at den franske østpolitik sigte ikke var at knuse det bolsjevistiske styre i Rusland, men at fastholde eller skabe en østfront mod Tyskland. Med fremdragelse af mange nye momenter, f. eks. den franske ledelses forsøg på at samarbejde med bolsjevikkerne i starten af 1918, beskriver han nøje udviklingen frem til nov. 1918. Allerede i disse afsnit kan dog det spørgsmål rejses, om ikke forf.s metode og vigtigste kildemateriale fører til, at den franske politik forekommer mere klar og planlagt end den egentlig var? Forf. har bevidst koncentreret sig om planer og memoranda, der i deres natur er velovervejede redegørelser, og ikke om de »faktiske begivenheder«. Metoden med at henføre alle franske handlinger til een hovedopfattelse (bekæmpelsen af Tyskland) medfører, at der skabes et indtryk af stor konsekvens i den franske politik. En nøje læsning af fremstillingen viser dog, at den franske østpolitik i praksis var meget forvirret og havde mange varianter: snart afbryder man forbindelsen med bolsjevikkerne, snart vil man samarbejde med dem; snart er man for russisk enhed, snart er man – med de samme antityske argumenter! – for en opløsning af Rusland, etc.

Forf. er opmærksom på, at der er mangler ved det franske materiale (tab under anden verdenskrig, ødelæggelser m. v.), men materialet er også af andre grunde vanskeligt at arbejde med, fordi der er en overvægt af memoranda, ofte anonyme, hvis vægt i beslutningsprocessen sjældent kendes. Det er derfor karakteristisk, at forf. i flere sammenhænge må ty til en belgisk indberetning for at kunne fastslå den franske holdning eller må gå ud fra, at de pågældende memoranda var identisk med den franske politik. I denne sammenhæng må det bemærkes, at det memorandum, som forf. i en central passage om Polens placering i det franske system (s. 191) anfører som bevis for den franske politik *ikke* er et fransk aktstykke, men en fransk oversættelse af den polske leder R. Dmowskis memorandum af 8. okt. 1918. Generelt savnes iøvrigt i forskningen en undersøgelse over forretningsgangen i Clemenceaus ministerium.

Afsnittene efter nov. 1918, hvor Tyskland ikke mere var en aktuel trussel mod Frankrig, er svagere med hensyn til tesens holdbarhed. Der er en tendens til at bortforklare de

faser, der er problematiske ud fra tesen, eller til kun at strejfe dem. Særlig vanskeligt er det at forklare Fochs holdning 1918-19, men forf. anser tydeligt antibolsjevistiske og aggressive planer hos ham for at være »taktiske« (s. 147), eller de omtales kun sparsomt (Fochs planer januar, februar, marts 1919) og fortolkes som værende primært antityske og defensive. Clemenceaus ønske om at bruge tyske tropper i Baltikum mod bolsjevikkerne var af »kort-tids« art (s. 206). Med hensyn til Rumænien beskrives det, hvordan de franske planer 1917-18 ikke var vendt mod bolsjevismen i sig selv, men da det iøvrigt fremgår af fremstillingen, at de rumænske tropper, med franske rådgivere, netop var koncentreret i Bessarabien mod bolsjevikkerne, er denne skelnen vel noget subtil?

Argumentationen om Rumæniens antityske funktion i den franske planlægning i 1919 er heller ikke overbevisende og modsiges også indirekte af fremstillingen (s. 203). Med hensyn til Finlands stilling i de franske planer i 1919 fremhæver forf. stærkt de antityske momenter, men undlader dog den sædvanlige konklusion om det primært antityske sigte, hvilket ud fra fremstillingen også ville være meget vanskeligt at opretholde.

Den franske intervention i Sydrusland 1918-19, der netop begyndte efter våbenstilstanden med Tyskland, er en anden vanskelig episode ud fra tesen. Hvorfor skulle Frankrig bruge ressourcer på et sådant foretagende ud fra et antitysk sigte? Et af forf.s hovedargumenter mod den ideologiske tolkning (d.v.s. det antibolsjevistiske sigte) er, at der hverken i 1918 eller 1919 forelå en revolutionær situation i Frankrig. Selv om det er rigtigt, så kunne den franske ledelse dog godt have en anden opfattelse, og endelig kunne frygten for en revolutionær udvikling uden for Frankrig, især hos de nye allierede stater i øst, også være et motiv for intervention. Mærkeligt er det iøvrigt, at forf. går så lidt ind på de franske ønsker om et genforenet, men »Hvidt« Rusland, hvor »ordens-elementerne« herskede. Dette ønske, der medførte støtte til direkte eller indirekte fransk bekæmpelse af bolsjevismen, førte også til, at det fransk-polske forhold, der hos forf. skildres så klart og gnidningsløst, var ret uafklaret angående forholdet til Rusland.

Grænseproblemerne berørte jo forholdet til staten Rusland, medens Polens antibolsjevistiske funktion i de franske planer —et forhold forf. underdriver— var et andet problem. Netop eksemplet Polen, der var centralt i de franske planer, viser, at den franske politik i 1919 både havde et antitysk og et antibolsjevistisk sigte. Det dobbelte sigte sås klart i det franske udenrigsministeriums holdning til det polske regeringsproblem 1918-19 og i en række handlinger foråret 1919, specielt om kampene i Østgalizien og udsendelsen af en fransk militærmission. I sin argumentation om cordon-aspektets voksende betydning i foråret 1919 overser forf., at situationen hurtigt blev den, at polakkerne ekspanderede mod øst, hvorfor de franske reaktioner ikke var en afværgemanøvre mod en bolsjevistisk fremmarch mod vest.

Iøvrigt var det langt fra kun i offentlige udtalelser, at den franske ledelse lagde vægt på spørgsmålet om kampen mod bolsjevismen, men også i den interne debat. Forf. har dog nok ret, når han skønner, at udenrigsministeriets talsmænd var mere antibolsjevistiske end Clemenceau, der af mange grunde var mere tilbageholdende.

Forf. betoner stærkt den politisk-strategiske dominans i den franske ledelses tænkning og påviser gang på gang, hvordan økonomiske og ideologiske motiver var underordnet denne tankegang. Det står dog anmelderen uklart, hvordan en alliancepolitik mellem Frankrig og nogle østeuropæiske stater skulle kunne forhindre en tysk økonomisk fremtrængen i Rusland? — Forf.s klare stillingtagen gør bogen til vedkommende læsning, og den fortjener som det første vægtige bidrag om emnet stor opmærksomhed. En udførlig redegørelse for litteraturen og arkivmaterialet letter videre forskning. De mange tolkningsmuligheder ægger til den.

Kay Lundgreen-Nielsen